

פרוטוקול מס' 28

מישיבת ועדת החינוך והתרבות
יום שני, כ"ח בטבת התשמ"ה, 21.1.1985, שעה 11.30

ג כ ח ו :

חברי הוועדה:
נ' רז - היו"ר
א' סרטני
מ' פלד
א' הראל
ש' אלוני
ז' עטשי
ע' דראושה
מ' איחן
פ' גולדשטיין
א' שאקי

מוזמנים:
מר אביגד - מנהל האגף לחינוך טכנולוגי,
משרד החינוך והתרבות
י' הכט - סגן מנהל האגף להכשרה והשתלמות מקצועית,
משרד העבודה והרווחה
י' רכלבסקי - מנהל המכון הממשלתי להכשרה טכנולוגית
א' גור - מנהל בסמת על-יד הטכניון בחיפה
ד"ר ע' זאבי - מנהל עמית
א' יריב - מנהל ביה"ס התיישבותי מקיף בעין-חרוד
מ' שריד - מנהל ביה"ס המקיף ברמת השרון
מ' ארגוב - מנהל "אורט" קרית ביאליק
א' אילת - ביה"ס להנדסאים - אוניברסיטת תל-אביב
י' ירון - מרכז השלטון המקומי
ס' בנט - " " "
ג' לב - " " "
ע' צוקרמן - " " "
א' אגמי - יו"ר רשת עמל, ההסתדרות
י' ארן - ההסתדרות
ב' נסים - משרד החינוך והתרבות

מזכירת הוועדה: ד' פלר

ר ש מ ה : מזל כהן

סדר-היום: שאילתות
החינוך הטכנולוגי-מקצועי

871

(נתקן ביום 29.1.85)

שאלות

היו"ר נ' רז:

אני פותח את הישיבה.
יש נוהל של שאלות של חברי הוועדה
המופנות אל משרד החינוך. בבקשה, חה"כ סרטני.

א' סרטני:

האם ועדת הארבעה, מנכ"ל החינוך, הפנים
והאוצר ונציג עיריית תל-אביב מתכנסת?

ב' נסים:

מחר בבוקר היא מתכנסת.

א' סרטני:

אני מקווה שנקבל אינפורמציה מה היו
התוצאות.

מדוע בוטלו באוניברסיטת בר-אילן הבחינות
במועד ב' לתלמידים הלומדים כלכלה?

מה המשרד חוש לעשות במצב של הקפאה של
כל הכספים שהוקצבו לבניית כיתות, גם לגבי אלה שנאמר לנו שהתקציב
ישנו אבל הוא מוקפא? מדובר פה ביישוב היהודי וביישוב הערבי.

שאלה נלווית לכך, מהי התשובה למצב של
בית הספר בכפר בוענה בגליל שצריך להיות בידי המשרד? אני לא אפרט כרגע.

מ' פלד:

שתי שאלות, אחת שקשורה באותו אירוע
בבית הספר הריאלי שדווח בעתון, שמורה
העליב תלמידה ערבית. הוא ננזף על כך שהוא פנה אליה באופן אישי. אבל
מנהל בית הספר אמר שאם המורה היה מתבטא באופן כללי, הכל היה תקין.
האיסור של המורה הוא להתייחס למגמה סטראוטיפית. הייתי רוצה לדעת אם
זה תואם את המגמות של משרד החינוך, אם זה עולה בקנה אחד עם רוח
התכניות לדו-קיום, וזה כבר מעלה ביתר חריפות את השאלה מתי תצא התכנית
לחינוך לדמוקרטיה?

שאלתה שניה נוגעת לתופעה המוזרה הזאת,
שספרנית בספרית המועצה הבריטית החליטה שאין להכניס לספריה ספרים
שמצויים בהם סיפורים מאלף לילה ולילה ולא סיפורים מההיסטוריה
הקדומה האיסלמית כמו סיפורים על סלח-א-דין משום שזה חומר הפוגע
בקורא היהודי. השאלה אם שר החינוך מודע לזה, אם הוא מאשר את הגישה
הזאת. אם אמנם הגישה הזאת תאושר, אני מניח שצריך לאסור את הסיפורים
של סקוט כי גם שם מסופר על סלח-א-דין. הייתי רוצה לקבל תשובה בעניין זה.

היו"ר נ' רז:

אני רוצה למסור לחברי הוועדה לגבי עניינים
שעסקנו בהם בזמן האחרון. כתוצאה משתי
ישיבות מיוחדות עם ראש עיריית תל-אביב, מחלקת החינוך והמורים בעקבות
הפגנה של השכונות שהיתה בשבוע שעבר בעניין ביטול תקציבי התגבור
וההעשרה ב-80 בתי-ספר בשכונות, הקמנו ועדה בריכוזו של מנכ"ל משרד
הפנים מר קוברסקי עם האנשים הרלבנטיים. הוועדה הזאת מתכנסת מחר.
אנחנו נרצה לשמוע איך יסדירו את העניין שהמערכת באותם בתי-ספר
שעלולים להיפגע מהקיצוץ שאמור להתרחש, לא תיפגע. נשמע דיווח על
תוצאות הישיבה ונראה איפה אנחנו עומדים. התקבלה משלחת של ראשי
ועדים בשש שכונות בישיבה שהשתתפו בה חה"כ סרטני, חה"כ בן-מאיר ואנוכי.
שמענו אותם והבטחנו להם לעשות כל מה שאנחנו יכולים על-מנת לרכך את
המכה שהתרגשה עליהם.

היו"ר נ' רז: ענין שני - היחה פה משלחת של ועדי הורים מצפת. בזמני בתי-ספר בצפת, מקיף דתי ומקיף כללי מתרחשות שביתות לעתים צוזמנות מפני שמשכורות של מורים לא מגיעות בזמן. מחצית ימי הלימודים בוטלו מראשית השנה עד היום. כרגע השביתה של המורים היא מפני שהם לא קבלו משכורות בגלל חריגות של העיריה או בגלל עיכובים.

מ' פלד: זה קרה גם במקומות אחרים.

היו"ר נ' רז: מכל מקום טפלנו בזה בבהילות בשבוע שעבר והוסכם על הסדר שיאפשר למורים שם לקבל את המשכורות בצורה כזאת שהיא תעקוף את היכולת לעקל את המשכורות האלה. הענין הזה סוכם עם משרד החינוך וגורמים אחרים. אני מקווה שהענין הזה ייעשה. אני מקווה שההסדר ייעשה והמורים יוכלו לקבל את משכורותיהם בזמן.

בחוזר המנכ"ל שיופיע מחר או מחרתיים יהיה פירוט שמסביר כיצד בתוך הקיצוצים שאנחנו חיים בתוכם גם במערכת הפיתוח והבניה יעשה משרד החינוך כך שלא תיווצר מציאות שתיאלץ פתיחת משמרת שניה. היינו תיעשה פעולה מיוחדת של קדימות לגבי אותם מקומות שעקב גידול במספר התלמידים בשנה הבאה, יש צרכים נוספים, כיתות נוספות. אם הצרכים האלה לא יבואו על סיפוקם, תתרחש שם התופעה של משמרת שניה. בחוזר המנכ"ל שיופיע בימים הקרובים יפורט הנושא הזה וייקבע באיזה מקומות משרד החינוך נותן עדיפות לבניה על-מנת שזה לא יתרחש. אנחנו עומדים קרוב לאירועים האלה ומלווים אותם בחשומת לב מרובה כדי שייגרם נזק מועט ביותר.

אני רוצה למסור לחברי הוועדה שמחר אנחנו יוצאים לסיור בהר גילה להיכרות עם אחד המפעלים של החברה להגנת הטבע. עד כמה שאני שומע יצאו מעט חברים. יש בה הרבה אי-נעימות כלפי המארגים. אנחנו מודיעים בעוד מועד על הסיורים. הסיורים האלה מאלפים וחשובים. אני מאד מצטער שהחברים לא מנצלים את זה. יהיו לנו בימים הקרובים סיורים ברשת של ובמוסדות של עליית הנוער. נראה דגמים שונים של שילוב פעילויות הנוער. אני מאד מבקש מכם להשתתף.

הערה אחרונה, אנחנו נרצה לשלוח את נציגינו לוועדות משותפות שלגנן ועדה אחת זו ועדה לענייני חינוך בצה"ל שהוקמה בעקבות הצעה לסדר היום של חה"כ הראל. חה"כ הראל יהיה יו"ר הוועדה הזאת. מצידנו ישתתפו בה אני ושני חברים שאינם נוכחים, חברי הכנסת ולדמן ואיתן. אם יש מתנדב לזה, אשמח להציע אותו. זה גם בנוי על הרכב פוליטי.

להצעה של חה"כ עלי על מחסור במהנדסים גם כן הוקמה ועדה משותפת לוועדת העבודה והרווחה ווועדת החינוך. היו"ר הוא חה"כ יצחק פרץ מדימונה. מטעם ועדת החינוך אנחנו מציעים חוץ מחה"כ עלישיהיו חברי הכנסת שאקי ודראושה שאינם כאן. נצטרך לבוא אתם בדברים בעל-פה.

ניגש עכשו לנושא שעל-סדר היום.

החינוך הטכנולוגי-מקצועי

היו"ר נ' רז:

הנושא הזה, חינוך מקצועי בישראל או
המחסור במהנדסים או מחסור בכח-אדם

מיומן למשק במדינת-ישראל, בשמות שונים עולה הנושא הזה מדי פעם
בפעם בכנסת כהצעות לסדר-היום. היו פה הצעות רבות בקדנציה הקודמת
ואפילו בקדנציה הנוכחית שעובדת כשלושה וחצי חדשים כבר שלוש פעמים
עלו נושאים שהם שייכים לנושא המרכזי הזה. לכן אנחנו מקיימים את
הדיון בנושא הזה משום שהוא כל כך חשוב ואסור להוריד אותו מסדר-היום,
כי הוא עומד על סדר-היום, ובמידה שאנחנו רוצים למלא את תפקידנו
כמערכות חינוך שצריכות להכין את העתודה לצרכי החברה והמשק, העתודה
במקרה הזה מקצועי, ומאידך גיסא צריכה לתת אפיקי חינוך וצורות חינוך
לילדים ולנוער, מעסיקה אותנו השאלה הזאת בכל מורכבותה מתוך תחושה
שלמרות הגידול והרחבת המימדים וההיקפים ואולי גם גיוון המסלולים
למיניהם, אנחנו נתונים בנושא הזה בתוך מסכת של בעיות שמתהוות מדי
פעם בפעם ובעצם אין להן פתרון. אנחנו צריכים תמיד להיות מאד דרוכים
לשאל את עצמנו האם המערכות האלה עונות לצרכים. האם הן מכינות את
כח-האדם העתידי לצרכים העתידיים. האם אלה שנמצאים בתוכן הם אלה שצריכים
להימצא בתוכן או רק אלה צריכים להימצא בתוכן. אנחנו שומעים מהקצה העליון,
מהמוסדות להשכלה גבוהה שלא באים אליהם מספיק מועמדים לקבל השכלה
גבוהה בתחומים של מדעים מדויקים או בטכנולוגיות למיניהן, כאשר
בית הספר התיכון אינו מכין מספיק אנשים כאלה. אנחנו שומעים שהם
נגמרים שם. שנתונים שלא מכשירים מספיק בוגרי הוראה למקצועות האלה.

אנחנו יודעים ש-60% מתלמידי העל-יסודי

היהודים לומדים בבתי-ספר מקצועיים. במיגזר הערבי זה מגיע ל-18%
בשנה זאת. מה סיבת הפער האדיר הזה, אנחנו יודעים באופן כללי. השאלה
היא מה נעשה כדי לגשר עליו? מה הפרובלמות של ההכנה המקצועית של
הבנות במידה ומערכות החינוך המקצועי ערוכות להכין את הנשים
לתפקידים שהמשק מזדקק להם? נשאלת השאלה האם החינוך המקצועי הוא רק
לחלק מהתלמידים או שהוא צריך להיות חלק ממערכת החינוך הכללי שכל
ילד יקבל מנה בחינוך המקצועי? הנושא הכללי של הסמכת מורים ומדריכים,
האם ככלל המערכת הזאת אינה טובלת ממחסור גדול בהכשרת כח-האדם הזה?

השאלות הן רבות מאד ואני מניתי רק חלק

מהן. אני יודע שיש אנשים שסבורים שהאופן בו נערך החינוך המקצועי
הוא אופן שראוי לשיפור ותיקון. אתם עושים את המעשה הזה ונתקלים
בשאלות האלה. אני רוצה שבישיבה הזאת נאתר את השאלות העיקריות של
החינוך המקצועי, ננסח אותן ונוכל כתוצאה מזה להציע דרכים כדי לקדם
את הנושא, לשפר אותו ולהתאים אותו הן לצרכי המשק והחברה והן לצרכים
החינוכיים של הילדים והנוער בארץ הזאת.

ש' אלוני:

האם אפשר להתייחס גם למה שנעשה

בבתי-הספר היסודיים מהגיל הרך?

כי למעשה הדברים האלמנטריים, החל מתיקון נורת חשמל, ברז דולף,
נגרות, איך לשתול את הגינה, אותם מקצועות בגיל הרך ביותר, היתה
חקופה שניתנה על כך הדעת בתכניות הלימודים בעשייה גדולה; ולדעתי
היתה נסיגה בעניין הזה. לצורך העניין שלנו, מה אתם מתכננים? ופה אני
מבקשת להתייחס לבנים ובנות, בכמה בתי-ספר נעשית המלאכה יחד בנים
ובנות, ובאיזו מידה יש חלוקת מקצועות שאחס קבעתכם לעושיט לכל מיני
מינים?

מר אביגד:
קודם כל תודה לוועדת החינוך שמאפשרת לי וגם לחברים שיושבים כאן להביא בפניכם את הבעיות של החינוך המקצועי.

החינוך המקצועי בארץ מבוצע, אם אפשר לקרוא לזה כך, במישורים שונים ובשלבים שונים. כמובן שכאן היום אין הדיון על החינוך ההנדסי או ההכשרה ההנדסית ברמה אקדמית. זה לא יעלה כאן. במסגרת של החינוך העל-תיכוני, העל-יסודי, היסודי וחטיבת הביניים, כאן יש חלוקה בין שני משרדים בטיפול בנושא הזה. משרד העבודה והרווחה מופקד על הנושא של חינוך חניכות והכשרת מבוגרים, ואני בדברי לא אחיחם לזה. יש כאן נציגים של משרד העבודה והרווחה ואם היו"ר ירצה בוודאי הם יוכלו למסור כמה פרטים על כך. אני מייצג את משרד החינוך שהוא עוסק בחינוך טכנולוגי בכל הדרגות, בכל השלבים הן בחטיבת הביניים והן בחטיבה העליונה.

אני מבקש להביא בפניכם ראשית את הנושא של החינוך הטכנולוגי העל-יסודי והחטיבה העליונה, לתת לכם מפה, לתת לכם כמה נתונים שאני בזמן קצר אעשה את זה ובעיקר אשתדל להביא בפניכם בעיות של החינוך העל-יסודי ובתוך זה לכלול את מה שחה"כ אלוני ביקשה, נושא של מצב המלאכה והאומנות בבתי-הספר העל-יסודיים.

בחינוך העל-יסודי אשר אינו כולל חטיבות ביניים, לומדים בחשמ"ה 195 אלף תלמידים לפי נתונים של משרד החינוך. מתוך זה יש כ-35 אלף תלמידים שהם שייכים לסקטור הערבי וכ-160 אלף לסקטור היהודי. מתוך 160 אלף בסקטור היהודי לומדים השנה 95 אלף תלמידים בחינוך המקצועי העל-יסודי; ויש נוסף לזה גם כ-6000 תלמידים שלומדים במגמה החקלאית. כך שכן אנחנו מגיעים בחינוך המקצועי העל-יסודי במסגרת משרד החינוך ל-100 אלף תלמידים. היינו כ-60% של הלומדים בחינוך העל-יסודי. זה כולל בנים ובנות.

לפי הטבלה שמונחת לפניכם, יש בשנה זאת 94,500 תלמידים, שמהם כ-55 אלף בנים וכ-40 אלף בנות. בעשר השנים האחרונות גדל החינוך הטכנולוגי העל-יסודי במסגרת משרד החינוך ב-25 אלף תלמידים ובארבע השנים האחרונות ב-10 אלפים תלמידים. אלה הם מספרים שנותנים מסגרת לנושא שאני רוצה לדבר עליו.

אנחנו מנסים שרוב התלמידים אשר נכנסים לחינוך המקצועי העל-יסודי שהם יסיימו כיתה י"ב. אנחנו בעצם פותרים את הבעיה גם של התלמידים בעלי ההישגים הגבוהים והממוצעים וכמובן גם של התלמידים ברמה הנמוכה. אתם רואים בטבלה שיש גידול מתמיד של תלמידים שמסיימים כיתה י"ב. החלוקה של כיתות י"ב, אתם רואים בסעיף א'. מתוך 18,500 תלמידים הלומדים השנה בכיתה י"ב של החינוך הטכנולוגי, 10,200 לומדים במסלול מסמ"ת והם ניגשים לבחינות בגרות. 75% מהם לבחינות בגרות מלאות, היתר לחלקיות. אלה הנתונים שגם פורסמו על-ידי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה לפני שנה. החלוקה של כיתות י"ב, אתם רואים. למסלול האמצעי הבינוני יש 5,300 תלמידים וכו'.

מר אביגד: נוסף למסגרות האלה יש גם מסגרת של הכשרת טכנאים והנדסאים "צעירים". בהכשרת טכנאים והנדסאים שזה כח-אדם שדרוש למדינת-ישראל, יש חלוקה לשני מסלולים: מסלול אחד צעירים, היינו תלמידים שממשיכים מיד אחרי כיתה י"ב לפני גיוסם לצה"ל. הם ממשיכים עוד שנת לימודים אחת או שתי שנות לימוד כדי להיות טכנאים מוסמכים או הנדסאים. התלמידים האלה, על סמך זה שהם מקבלים דחית גיוס, הם מתחייבים נוסף לשלוש שנות שירות בצה"ל לשרת שנה רביעית בצבא קבע,

ש' אלוני: זה מקצוע של דואר וטלפונים?

מר אביגד: לא. אנחנו מכשירים טכנאים והנדסאים במגמות אלקטרוניקה, חשמל, מיכשור ובקרה.

ש' אלוני: זה של צה"ל?

מר אביגד: לא. לפני גיוסם לצה"ל הם מצטרפים לעתודה אקדמית וממשיכים ללמוד עוד שנה עד שנתיים. הם עוברים בין י"ב לי"ג טירונות. יש לנו גם מספר כיתות, עדין מעט, של הסקטור הערבי. כמובן הם ישר לומדים את הלימודים ואחר-כך יוצאים לשוק העבודה כטכנאים מוסמכים. בשלב השני שאעלה את הבעיות אחזור לענין הזה, כי בענין טכנאים והנדסאים יש בעיות רבות ואני אבקש מהוועדה המכובדת הזאת לעזור לנו להתגבר על כמה בעיות שיש לנו בענין הזה.

מספר הטכנאים וההנדסאים הצעירים הלך וגדל בשנים האחרונות. הוא יותר ממוכפל. השנה לומדים במסגרת הזאת מעל ל-2,000 תלמידים. מהם כ-300 בנות. גם הן מקבלות דחית גיוס מצה"ל ואחר-כך הן מועסקות בצה"ל במקצוען ובעיקר מדובר על מקצועות טכנולוגיים ברמה גבוהה.

כל המסגרת שתארתי עכשו היא בעצם מוחזקת על-ידי בתי-ספר מקצועיים, ויש לכם את החלוקה בעמוד השלישי של המסמך שהמצאתי. בעצם למשרד החינוך או למדינה אין בעלות על בתי-ספר כאלה מלבד בתי-הספר החקלאיים שהם אינם מופיעים כאן ומלבד בית-ספר מקצועי אחד שהוא בבעלות המדינה וזה בי"ס בזק בירושלים ועוד שני בתי-ספר ימיים. לכן 94,583 תלמידים ב-369 מוסדות הם מתחלקים לפי הטבלה שאתם רואים כאן, לפי בעלויות ומי שמעונין יכול לקבל פרטים. יש לנו פרטים על כל מוסד ומוסד למי הוא שייך. זוהי המסגרת שאני אדבר עליה עכשו.

א' הראל: כדי למנוע אי-הבנות, במספרים אתה מציין רשויות מקומיות. אז ברשויות מקומיות צריך לספר שבנתניה לומדים 32% מהתלמידים בבתי-ספר המוחזקים על-ידי הרשות המקומית.

מר אביגד: נכון. יש בתי-ספר ויש רשתות שבהם יש שותפות עם הרשות המקומית. את הענין הזה אפשר לרכז ולמצוא את ההשתתפות של הרשות המקומית בכל הנושא הזה.

ש' אלוני: בתי-הספר התיכוניים היום הם רב-נתיביים. יש בית-ספר תיכוני עיוני שיש לו גם כן מסלולים טכנולוגיים. כמה יש כאלה ובאיזו מידה זה בא לביטוי כאן?

מר אביגד: יש בתי-ספר מקיפים או רב-נתיביים מקיפים. הם מתחילים מכיתה ז' ומסתיימים בכיתה י"ב. יש בתי-ספר רב-נתיביים. בבתי-ספר אלה אין רפורמה והתלמידים לומדים מכיתה ט' עד י"ב. בתוך בית-הספר יש נתיב עיוני ונתיב טכנולוגי. בדרך כלל המצב של בתי-ספר מקיפים, הוא קיים בכל ערי הפיתוח. זאת-אומרת בחלק הזה ז' - ט', כל התלמידים לומדים יחד ואחר-כך מכיתה י' עד י"ב מתחלקים לנתיבים. בדרך כלל בערי הפיתוח החלוקה היא עד 65% של התלמידים לומדים חינוך טכנולוגי וכ-35% בחינוך עיוני. היות שבנתיב העליון של מסלול מקצועי הוא ניגש לבחינות בגרות, בהרבה בתי-ספר היום לימודים משותפים לתלמידים לומדים יחד.

ש' אלוני: איך זה בא לידי ביטוי במסמך?

מר אביגד: תכניות הלימודים בבתי-ספר מקיפים ורב-נתיביים לחינוך טכנולוגי, הן אותן תכניות אותן בחינות. אין שוני. זה רק תחת גג אחר. אחר-כך אגיע גם לנושא של לימודים טכנולוגיים בבתי-ספר תיכוניים צרופים שהם לא רב-תכליתיים והם קיימים רק בערים הגדולות.

מ' פלד: אפשר לקבל את הפירוט מה שנקרא פה רשויות מקומיות?

מר אביגד: אני יכול להמציא לך את זה.

א' יריב: מה מספר תלמידי שנתון י"ב?

מר אביגד: 36 אלף תלמידים.
בשנים האחרונות אנחנו משתדלים שתלמידי י"א ו-י"ב לא רק יקבלו הכשרה מקצועית בתוך בית-ספר מקצועי, אלא גם ישתלבו בתעשייה. יש לנו השנה כ-2,500 תלמידים במגמות טכניות בכיתות י"א שיוצאים יום או יומיים בשבוע לעבוד בתעשייה המתקדמת. מדובר על 150 מפעלים. הפעולה הזאת היא חשובה לנו מאד ומצליחה. אנחנו מפעילים את זה ארבע שנים ומשנה לשנה בשיחוף עם משרד העבודה, עם שירות התעסוקה וכל הגורמים, אנחנו מנסים להגדיל את ההיקף הזה, עד כדי כך שאנחנו רואים בעתיד הלא קרוב אלא קצת יותר רחוק שבעצם הכוונה שלנו לתת לבוגר בית-הספר הטכנולוגי תעודת גמר בתנאי שבזמן הלימודים שלו הוא עבד בתעשייה. לא רק בתעשייה אלא גם בשירותים. כאן יש עוד כ-1,000 תלמידות שיוצאות יום אחד בשבוע לעבודה הקשורה למקצוע שהן לומדות. כלומר אם הן לומדות אירוח ומשק, רוב הבנות בכיתה י"ב עובדות יום אחד בשבוע בבתי המלון הגדולים ומתמחות בשטח שאנחנו מכשירים. יש גם מגמות מקצועיות שההכשרה המקצועית בהן לא מתנהלת בבית-הספר אלא במקום העבודה. יש לנו מגמת סיעוד של הכשרת אחיות מעשיות. בשנה השלישית בי"א או בי"ב הבנות יוצאות לעבוד בבתי-חולים יום או יומיים בשבוע וזה חלק מתכנית הלימודים. יש לנו מגמה של מחנכות מספלות, שהחל מכיתה ט' יוצאות הבנות יום אחד בשבוע לעבוד כעוזרות ומספלות. גם במקצועות הפקידות, בעיקר המזכירות, בכיתה י"ב רוב הבנות יוצאות יום אחד לעבוד במשרדים השונים. הדבר הזה כמובן מקרב את הבנות והבנים למקצוע שלהם הלכה למעשה.

ש' אלוני:

מקומות כמו סולתם וסולכור, יש לך שם
חלמידים שעובדים?

מר אביגד:

בוודאי. דברתי על 2,500 תלמידים שיוצאים
לתעשייה הצבאית והאזרחים. הם יוצאים לעבוד יום
או יומיים וגם שלושה ימים. בשנה שעברה היו 1,600 תלמידים.

אחת הבעיות של החינוך הטכנולוגי היא
לעדכן את החלמידים שלנו ברמה הדרושה מבחינת הציוד, ואעלה את הבעיה
הזאת עוד מעט. אבל בסעיף ב' אתם רואים, יצרנו בכל הארץ, ב-12 מקומות
מעבדות טכנולוגיות מרכזיות. במעבדות האלה אנחנו מכניסים את הציוד
המתקדם ביותר, ברמה הטכנולוגית הגבוהה ביותר והתלמידים מהאזור באים
פעם בשבוע או פעם בשבועיים אל המרכז הזה שבו יש את הציוד המתקדם, אם
הוא אינו נמצא בבית-הספר. זהו פתרון חלקי בלבד לבעית ההצטיידות של
בתי-הספר.

בסעיף ג' אני מצביע על ענין של מערכות
לימודים משולבות עם מחשב. אנחנו משתדלים, כמובן בשיתוף עם מנהלי
בתי-הספר של הרשתות וכו' -ואנחנו מקיימים שיתוף פעולה מלא ומעבירים
מידע מבית-ספר אחד לשני -
לעדכן את כל הלימודים
הטכנולוגיים בהתאם להתפתחות הטכנולוגית הקיימת במדינה ומחוצה לה.
אחד הדברים שהכנסנו כבר ורוב התלמידים בחינוך הטכנולוגי לומדים
עכשו זה יזודות המחשב וחלק גדול במגמות שלנו משולב עם מחשב. למשל
לימודי אלקטרוניקה. זה נקרא: מגמת אלקטרוניקה-מחשב. 70% לימודי
אלקטרוניקה ו-30% לימודי מחשב.

חוץ מזה אנחנו גם פיתחנו מגמה עיבוד
נתונים אוטומטיים של מחשבים. השנה לומדים לימודי מחשב כמגמה שלמה
2,500 תלמידים מכיתות י' עד י"ב.

אנחנו גם מנסים יותר ויותר לצרף בנות
למגמות הטכניות. אם אמרתי שיש כ-40 אלף תלמידות במסגרת בית-ספר מקצועי,
רק כ-12%, היום זה הרבה, משולבות במגמות טכניות. היינו באלקטרוניקה,
מיכשור ובקרה. אנחנו מנסים להגיע בשנים הקרובות למצב שלפחות 25% מהבנות
הלומדות במסגרת של חינוך טכנולוגי יצטרפו למגמות טכניות. בשנה שעברה
פרסמנו פרסומים לתלמידות. קיימנו תחרות לבנות הלומדות מקצועות
טכנולוגיים. כל זה כדי לקרב בנות למגמות טכניות.

אני אענה כאן לחה"כ אלוני - תכנית
הלימודים במלאכה בחינוך היסודי היא תכנית אחידה. אין יותר אבחנה
בין בנים ובנות. להפעיל את הענין הזה היה קשה, כי יש בעיה עם מוסדות
שלא כל כך מתרגלים ומוכנים להשתלב בנושא הזה.

עכשו, לאור ההתפתחות של החינוך הטכנולוגי
55% של התלמידים ב-י"ב הם ברמת מסמ"ת וחלק גדול מהם במגמות טכניות.
יש גם צורך לאפשר לאלה שרוצים להמשיך אחר-כך בהשכלה גבוהה, בעיקר
בהנדסה. לפי סקר מצאנו, תלמידים שמסיימים כיתה י"ב ברמת חינוך
טכנולוגי, אלה שממשיכים, 92% מהם בוחרים להמשיך או בהנדסה או
במדעים מדוייקים. כלומר, יש כאן כלי הכוון חשוב ביותר. מי שגומר
י"ב כיתות בחינוך הטכנולוגי, כל אחד יכול לבחור לאן הוא רוצה. אבל
יש כאן כלי הכוון ובאופן עצמאי, לא כופים עליהם, הם פונים לחינוך
הנדסי גבוה או למדעים מדוייקים. כדי להגדיל את האפשרות בעתיד לתלמידים

מר אביגד:

שלנו שמסיימים י"ב כיתות, הכנסנו הסדר חדש, שתלמידים במקצועות הטכניים בעיקר יכולים נוסף לבחינות שהם עוברים במתמטיקה - הם נבחנים ברמה בינונית ובעיקר גבוהה - להיבחן בחינת בגרות ברמה של ארבע יחידות בפסיקה. יש 35 בתי-ספר מקצועיים בהם תלמידים בכיתה י"א ו-י"ב נבחנים בפסיקה ברמה של 4 יחידות, דבר שמגדיל את המודעות שלהם לענין הזה ומאפשר להם להמשיך את הלימודים ביתר קלות בהשכלה הגבוהה. כמובן בחינוך הטכנולוגי, מקצוע הפסיקה יש לו חשיבות בפני עצמו כמקצוע משלים ללימודים הטכנולוגיים, כי יש קשר רב בין שני הדברים.

ענין של הכשרת מורים למקצועות טכנולוגיים - אני רוצה לומר מי הם המורים ואעלה את הבעייתיות של הענין. יש סוגים שונים של מורים. מורה בבית-ספר מקצועי אשר מלמד הסטוריה או עברית, זה אותו מורה כמו בבית-ספר תיכוני. אבל לגבי לימודים מקצועיים, יש לנו 3-4 סוגים של מורים. יש כמובן כאלה שיש להם השכלה טכנולוגית גבוהה, היינו מהנדסים או אלה שסיימו במוסד טכנולוגי עם תואר אקדמי. יש הנדסאים וטכנאים ואנשי מקצוע. אלה אנשים בדרגים שונים. אנחנו מכשירים אותם במסגרת המכון הממשלתי להכשרה טכנולוגית. הם מקבלים הסמכה ממשרד החינוך והם מלמדים.

לסיכום הענין הזה, לפני שנה וחצי מיניתי ועדה ציבורית שתבדוק עדכון מטרות החינוך הטכנולוגי. היינו, גם חכמי הלימוד וגם חיזוי טכנולוגי. הוועדה הזאת מורכבת מאנשי תעשייה, צה"ל והאקדמיה. אנחנו מקווים שהוועדה הזאת תגיש בעוד חודשיים לשר החינוך ולוועדת החינוך את המלצותיה לגבי החינוך הטכנולוגי לקראת שנות ה-90 והאלפיים וכך מה הם מציעים. חלק מהדברים אנחנו מגשימים אותם. אחד הדברים החשובים ביותר שהוועדה הזאת ממליצה זה לאחד מגמות לגושים ולהתחיל בהתמחות בשלבים יותר מאוחרים. בבוא העת נעלה את זה בפניכם.

דרך אגב, אנחנו גם עורכים כל כמה שנים מעקב אחרי בוגרי בתי-ספר מקצועיים. אנחנו בודקים אחרי שבע שנים. התלמיד גומר י"ב כיתות, הוא ממשיך עוד שנה שנתיים. אחר-כך הוא הולך לצבא. אחרי שהוא מסיים את הצבא הוא חוזר, אנחנו מחכים עוד שנתיים ואז בודקים מה קורה עם הבוגר הזה. לפי מעקב שיש לנו, 72% מהתלמידים במגמות הטכנולוגיות ממשיכים במקצועם או במקצוע שלמדו בבית-הספר המקצועי. לא כולם בתעשייה. למשל זה שלמד מכונאות רכב, לא מכשירים אותו לתעשייה אז הוא עובד בשירותים, בדואר או חברת החשמל. ערכנו שלושה סקרים ב-15 השנים האחרונות על-ידי מכון סאלד ואלה התוצאות.

ענין של התפתחות טכנולוגית - יש התפתחות רבה מאד גם בהתיישבות. זאת-אומרת בכל מה שקשור לבתי-הספר בהתיישבות, הן בקיבוצים והן בבתי-ספר אזוריים שהם בדרך כלל בפיקוח של האגף לחינוך התיישבותי במשרד החינוך. גם כאן יש התפתחות גדולה מאד. גם אלה שעוסקים היום בענין של קידום החקלאות, המודעות קיימת בסקטור הזה יותר ויותר להכניס טכנולוגיה והדבר הזה הולך ומתרחב משנה לשנה. ההבנה שלהם לחשיבות הענין הזה היא רבה מאד.

ש' אלוני: כמה בתי-ספר של אורט יש בהתיישבות?

מר אביגד: איני יודע. יש בתי-ספר בפיקוח אורט.
יש בתי-ספר בפיקוח עמל.

בסקטור הערבי - אולי תקיימו דיון נפרד בענין הזה - רק 18% לומדים בחינוך המקצועי. יש לנו היום 5,000 תלמידים הלומדים בחינוך מקצועי פרופר בבתי-ספר ערביים. יש עוד כ-250 תלמידים ערביים הלומדים בבתי-ספר מקצועיים יהודיים. המספר לא גדל. להיפך זה קטן. בעבר מספר התלמידים בבתי-ספר יהודיים היה יותר גדול. אנחנו, המשרד ביחד עם כל הגורמים הקמנו יותר ויותר בתי-ספר מקיפים. לקחנו בתי-ספר עיוניים והוספנו להם אגפים לחינוך טכנולוגי.

א' סרטני: יש בתי-ספר מקצועיים פרופר במיגזר הערבי?

מר אביגד: כן. השנה יש 1,000 תלמידים יותר. יש תכניות לפתח את הדבר הזה. כאן אני לא רוצה להכנס לויכוח עם חה"כ פלד. הוא לא הסכים לקבל את הסברה שלי שבעבר הנוער הערבי לא היה מעונין בחינוך מקצועי. היום הדבר הזה הולך ונעלם. אתן לכם דוגמא. בכפר יאסיף הקמנו לפני כמה שנים מגמה מאד יוקרתית בחשמל. בכיתות ט' ו-י' יש עשר כיתות מקבילות. בחינוך המקצועי יש בסך הכל שתי כיתות, אחת לבנות ואחד לבנים, למרות שיש אפשרות להרחיב את זה יותר.

ע' דראושה: מה המגמות שעומדות לפני התלמידים?

מר אביגד: אלקטרוניקה ומחשבים.

ש' אלוני: מהי רמת המעבדות והציוד?

מר אביגד: בהחלט עונה. יש בעיה היום בסקטור הערבי. בדרך כלל רוב התלמידים שהולכים לחינוך טכנולוגי בכפר יאסיף, הם תלמידים נחשלים וזה מוסיף את הדחיה לתלמידים ברמה גבוהה לא להכנס לחינוך הטכנולוגי.

אחת הבעיות היא ענין של הכשרת מורים. לחינוך הטכנולוגי חסרים לנו היום מורים. יש היום מצב ברוב בתי-הספר, מורים בעלי רמה של מהנדסים, הם לא מלמדים משרה אחת אלא משרה וחצי. כאלה שמלמדים שתי משרות ואולי יותר.

א' הראל: הבעיה היא פשוטה, אנשים לא נולדים מורים. צריך להכשיר אותם. אין מספיק הכשרה של מורים.

מר אביגד: יש הכשרה. יש פה אנשים שיכולים לומר לכם שחסרים להם מורים. מדוע? המהנדס הולך לתעשייה כי היא נותנת לו תנאים יותר טובים. מערכת החינוך לא יכולה להתחרות עם הענין הזה. אנחנו מנסים לספח את הנושא של טכנאים שמורשים ללמד דברים מסויימים ויש פעולה בכיוון הזה. השנה למשל נתנו תנאים מיוחדים להנדסאים שהם ילמדו, וזה בתאום עם המכון הממשלתי להכשרה טכנולוגית, לא שנתיים אלא 3 שנים, גם להוראה. הם מקבלים הטבות. הם מתחילים בשנה הראשונה להיות בקשר עם בית-ספר מסוים. אנחנו חושבים שזו הדרך להביא לחינוך הטכנולוגי בעתיד יותר מורים. כמובן הוא מתחייב ללמד שלוש שנים. אם הוא לא מלמד שלוש שנים הוא מחזיר את מה שהוא קיבל.

האם אותו מפעל נותן את המהנדסים שלו
להרצות ולהדריך בבתי-הספר?

ש' אלוני:

כן. יש בעצם שני מאגרים שניסינו לשאוב
מהם כח-אדם. האחד, זה אנשי מקצוע, קרי

מר אביגד:

הנדסאים ומהנדסים בתעשייה. השני, יש עוד דבר שהיה מוסכם ובוטל וזה
אנשי מילואים מהנדסים מהתעשייה. יש היום מספר מצומצם של מהנדסים שעובדים
במפעלים וביום שישי הם לא עובדים. הם הולכים לעבוד בבית-ספר מקצועי.
מפעלים ששלחנו אליהם תלמידים, הם שולחים מהנדסים שלהם ללמד במוסדות
שלנו.

לפני שנים אחדות פניתי להתאחדות התעשיינים.

הם פנו לתעשייה וביקשו עזרה בהוראה לחינוך הטכנולוגי. אבל הדבר הזה לא
יצא לפועל. יש התחלה אבל לא באופן מסיבי. פנינו לצה"ל וקבלנו הסכמה
של צה"ל לפני שנה וחצי. אמרנו: יש לכם מהנדסים במילואים בגיל 45 ומעלה
שהם לא עובדים המקצוע שלהם. הם עובדים בעבודות שחורות. תנו לנו אותם
במקום מילואים. הם יעבדו בבתי-הספר יום אחד בשבוע, 40 יום בשנה וילמדו.
אני בכוונה אומר את זה כאן. קבלנו הבטחה מצה"ל שזה יבוצע.

אני זוכרת את ההבטחה הזאת עוד מהכנסת
השמינית כשראש אכ"א היה ורדי.

ש' אלוני:

יש מקורות לכח-אדם אבל אנחנו לא מקבלים
אותם במידה מספיקה.

מר אביגד:

חסרים לנו מורים, ואפשר להרחיב על כך
את הדיבור. רק לאחרונה, לפני שבועיים, קיימנו בפורום של החינוך
הטכנולוגי דיון על הבעיה של מורים ויש ועדה שפועלת ומנסה לקדם את זה.

יש בעיה שניה והיא ענין ההשתלמויות.

אתם שמעתם על קידום החינוך הטכנולוגי. יש תכניות לימודים חדשות. אבל
אם המורים, גם הקיימים, לא באים להשתלמויות, הרי הדבר הזה לא יכול
לצאת לפועל. אחת הבעיות הגדולות שלנו היא, אנחנו מקיימים הרבה
השתלמויות, מאות השתלמויות כל שנה ולכל תכנית חדשה שאנחנו מוציאים
באים תמיד מורים שהם ברמה טובה. אבל מורים שזקוקים להשתלמויות אינם
באים. אין לנו כלי לכפות על המורים או לחייב אותם לבוא להשתלמויות.
זו אחת הבעיות הקשות שלנו, לקדם את החינוך הטכנולוגי. אנחנו הולכים
ומשנים את השמות של המגמות. בעבר לימדנו מיכניקה ברמה גבוהה. היום
הופכים את זה לאט לאט לאוטומציה ובקרה ומורים קשה להשיג.

יש עוד בעיה אחת. הסברתי כאן את ענין

העתודה הטכנולוגית. כאן יושבים מנהלים שנפגעים מכך באופן ישיר. צה"ל
אמנם הגדיל לנו את המיכסות. אבל הבקשה מצד בתי-הספר היא פי שניים
מהמיכסה. גם כאן הייתה לנו הבטחה שיתנו לנו מיכסה בלתי מוגבלת. לא רק
שההבטחה הזאת לא קוּיִימה אלא גם המיכסה שהיתה לנו השנה הוקטנה בהרבה.
השאלה אם ועדת החינוך של הכנסת יכולה לעזור לנו לבוא בדברים עם הגורמים
ולומר להם: הנה המדינה זקוקה, התעשייה זקוקה להרבה טכנאים והנדסאים,
יש כאן מערכות המטוגלות להכשיר הנדסאים וטכנאים ברמה טובה מאד. תעזרו
לאפשר דחיית גיוס ליותר תלמידים. כי בסופו של דבר התוצאה היא שההנדסאים
והטכנאים האלה, כאשר הם באים לצה"ל, הם ברמה יותר גבוהה מבחינה
טכנולוגית מבוגרי כיתות י"ב.

מ' פלד:

בכמה מדובר?

מר אביגד:

בנות זה בלתי מוגבל. כמה שירצו יוכלו לקבל דחיית גיוס.

ש' אלוני:

הצבא מעוניין בזה.

מר אביגד:

אם יש השנה 630 תלמידים שלומדים הנדסאות שנה שניה, שנה אחרי זה אמרו לנו שיהיו לא 630 אלא 435 תלמידים. הורידו לנו 200 תלמידים להמשך הלימודים. אני בטוח שלצה"ל יש הסיבות שלו. אבל בכל אופן, יש כאן מערכת חינוך. יש ציפיות מטעם מנהלי בתי-הספר, יש ציפיות מטעם ההורים והתלמידים ועכשו פתאם אומרים להם: לא.

סעיף אחרון, כמובן יש לנו בעיות גדולות בענין התקציבים. משרד החינוך, המדינה, היא נותנת לתלמידים בחינוך הטכנולוגי שכר לימוד טכנולוגי. כלומר, גם לתלמיד שלומד בבית-ספר עיוני, משרד החינוך משלם לו את שכר הלימוד לפי תחשיבים. לגבי החינוך הטכנולוגי, נותנים לתלמיד השתתפות יותר גבוהה. כמה שהוא בכיתה יותר גבוהה, נותנים יותר. כמה שהוא ברמה יותר נמוכה, נותנים השתתפות יותר גבוהה. תלמיד שלומד במסמ"ס, המשרד נותן יותר מאשר לתלמיד שלומד במסמ"ת. אבל כמובן שהבעלויות טוענות שהענין הזה לא מספיק, ויש בעיות בעיקר בקיצוצים. יש קיצוצים גם בשעות.

יש בעיה גדולה מאד של הצטיידות וציוד. יש בתי-ספר שקיימים עשרות בשנים שחייבים להחליף ציוד, ובעית החלפת הציוד היא בעיה גדולה מאד. משרד החינוך משתתף כאן באחוזים נמוכים מאד. כל העול של חידוש הציוד, של רכישת ציוד חדש, הוא לא על משרד החינוך אלא בעיקר על הבעלויות. היום במצב של הרשויות המקומיות ובעלויות שונות, יש סכנה גדולה לעתיד החלפת הציוד המתישן וציוד חדיש שיש להכניס.

מ' פלד:

באיזה סכומים מדובר?

מר אביגד:

מדובר על מאות מליונים של דולרים. אנחנו מקליים קצת בענין הזה על-ידי שליחת התלמידים לתעשייה ועל-ידי המעבדות הטכנולוגיות. אבל זה פתרון קטן. זה לא פותר את כל הבעיה. אנחנו מוכנים ביחד עם החברים היושבים כאן להגיש תכנית לשנים הבאות מה נחוץ ומה אנחנו מקבלים. אם הוועדה הזאת מוכנה להתמודד עם הענין הזה, אנחנו נשמח.

מ' פלד:

אם אתה אומר שהסכומים הם כל כך גדולים, ברור שאין סיכוי לקבל אותם. האם זה אומר שאנחנו צפויים לראות בעתיד הקרוב פיגור בתחום הציוד הטכנולוגי?

י' ירון:

הוא כבר קיים.

מר אביגד:

לגבי מגמות מסויימות בהן הציוד לא כל כך יקר, אנחנו מחדשים את הציוד. הבעיה היא בעיקר לגבי מגמות בהן הציוד יקר כמו מיכניקה. להחליף היום מכונה כמו כרסומת, זה עולה עשרות אלפי דולרים. כאן בעיקר הבעיה.

אני מציע לטחנת הדיון לדבר על הבעיות,
מה אתם רואים כלב הבעיות בחינוך

היו"ר נ' רז:

הטכנולוגי.

משרד העבודה והרווחה, מבחינת אחריותו
בתחום הנוער והחניכות רואה את עיקר הדגש

י' רכלבסקי:

היום בבתי-ספר תעשייתיים, ומבחינה זאת נמצאים כ-17 אלף בני נוער,
כאשר הדגש יותר על מקומות העבודה, קשר עם המפעלים כולל צה"ל ולמעשה
עובדים עם מערכת חיה ולא סימולציה.

לגבי חינוך מבוגרים, קיימים כ-15

מרכזים ממשלתיים ועוד מספר עשרות מוסדות שמכשירים עבורנו. במסגרת
הזאת יש כ-10 אלפים מבוגרים לומדים בשנה. מערכת מה"ט מבוגרים מטפלת
בכ-15 אלף סטודנטים. מתוכם כ-10 אלפים לומדים במסלולי הנדסאים
וטכנאים. עוד כאלפים במסלולי קדם הנדסאי; 600 במערכת ההוראה.
בסך הכל הגידול מתשמ"ד לתשמ"ה מסתכם ב-15% בתחום הנדסאי ו-25%
בנושא קדם-הנדסאי. בסך הכל המערכת הזאת גדלה והגדילה את חלקה
בשנים האחרונות וזה לאור תחזית על מחסור צפוי בהנדסאים וטכנאים
שהיה נכון להערכתנו שנתיים-שלוש לאחר במידה ולא היינו מגדילים את
תפוקת המערכת. לכן היה גידול ריאלי השנה. אם ניקח את 15 אלף המבוגרים
נוסיף לזה 2,500 במשרד החינוך, ההיקף לא קטן. להערכתי הנושא הזה
נותן תשובה במקרו בתחום מחסור או אי-מחסור. יתכן שיהיה מחסור זמני
בענף זה או אחר, אבל בסך הכל, להערכתי, לא קיים מחסור במערכת.

אני רואה את הבעיה בחינוך. קודם כל

קיימת בעיה יסודית והיא בעיה התדמית, מי הולך ללמוד בחינוך המקצועי.
נוצר מצב שהחינוך המקצועי נותן מענה לאוכלוסיה שאולי אין לה
אלטרנטיבה אבל המענה הוא לא בדיוק לפי הצרכים של התעשייה במשק.

אם אנחנו בודקים, ומדובר על מרכז לחינוך

טכנולוגי באוניברסיטת חל-אביב, אני רוצה לקבוע חד משמעית, אין
נתונים חד-משמעיים וברורים מהם צרכי המשק. יש הערכות, יש השערות.
אנחנו מנסים לאסוף את כל המידע. לוקחים מפעלים בהקמה, מפעלים בהרחבה.
שיעור הצמיחה במשק, בסופו של ענין, הוא שיכתוב את הצרכים של המשק.
בתחום המהנדסים יש בעיה שהיא כרגע קריטית, כי פיתוח פרויקטים עלול
להיעצר. לגבי הנדסאים וטכנאים, הצפי שלנו הוא שלא יהיה מחסור.

הבעיה שהיום אנחנו סמודדים איתה היא

30 אלף מובטלים, מה עושים איתם. מגדילים את מספר הלומדים בחינוך
הטכנולוגי. בואו נבדוק כמה גדלה התעשייה בעשור האחרון. הצפי לגבי
שיעור התוספת למועסקים בשנה הקרובה, במקרה הטוב מדובר על 6,000
מועסקים בתעשייה. אם ניקח את כל התפוקה, אני לא רואה היכן ייקלטו
כולם. אם נדבר על עתידנות, קחו את "אלתא" ואחרים. 70% הם ברמה
על-חילונית ו-30% ברמה נמוכות. זו לא הרמה שאנחנו רוצים להכשיר
במדינה הזאת. אם עולה השאלה איך בודקים את הצרכים מול ההכשרה, זה
מעלה את השאלה לאיזה כוון צריך להכשיר, בתחום הנדסאיט או רמה יותר
נמוכה? וכאן אני מגיע לתיזה שצריך לדבר על שני כוונים. כוון אחד
של חינוך במובן הרחב, שט להכניס את החינוך הטכנולוגי, חיי עבודה
וזה אולי יהיה הבסיס הרחב שיאפיין את מרבית בתי-הספר ולא דווקא
להכשיר חרט או כרסם, את זה אפשר לעשות בסמסטר אחד ולא דווקא
ארבע שנים; ולדבר במקביל על בתי-ספר שיתנו תשובה ברמה גבוהה של
הנדסאים וטכנאים. חינוך טכנולוגי ברמה גבוהה ובסיס רחב לשאר
האוכלוסיה.

י" רכלבסקי:
נושא הציוד, דובר כאן, הוא בעייתי
גם מבחינתנו. עלינו היא מעיקר ביותר.
היקף התקציבים אמור להסתכם באפס אחד גדול ואני צופה לפחות עצירת
הפיתוח וקשיים.

נושא שני, הוזכר המיגזר הערבי. על
רקע התקציבים, אני לא רואה איך אנחנו מתמודדים עם שאלת המיגזר
הערבי. אנחנו חייבים להתמודד כי יש בעיה של נוער שנפלט מלימודים.
היום כפי שקורה מהפך בערכי חיי עבודה, מדע טכנולוגי, גם במיגזר
הערבי יש נטיה לכוון הזה. לפני שנה פתחנו את בית-הספר התעשייתי
לבדואים, גם לבנים וגם לבנות. היתה תכנית בגליל, אני לא יודע
איך נתמודד עם הנושא הזה.

ע' דראושה:
אני רוצה להצטרף להצעתו של מר אביגד
לקיים דיון מיוחד על נושא החינוך
המקצועי טכנולוגי במיגזר הערבי במדינה, ואז נוכל להתעמק יותר
בנושא הזה. יהיו נציגים, אפשר גם להזמין את המפקחים הערביים
וגם נציגי הרשויות המקומיות הערביות.

לעצם הענין, אני חושב שבשנים האחרונות
חלה התקדמות בנושא החינוך הטכנולוגי בסקטור הערבי. אבל הפער הקיים
לא הצטמצם לדעתי. במישורים רבים מבחינת איכות ותכנים, הפער אולי
גדל. אם רוצים לחפש את הסיבות, אני מוצא אותן לא במנטליות אלא
בהשקעות, השקעות בציוד, במיגוון מגמות, בהכשרת מורים. דומני
שהדברים האלה הם הסיבה העיקרית לאי-משיכת התלמידים הטובים או
לנשירת תלמידים רבים מהמערכת היום. כ-50% מהתלמידים נושרים
בתיכון ולא מסיימים י"ב כיתות. אם היתה אפשרות לקלוט אותם
ולהכשיר אותם בחינוך הטכנולוגי, אני חושב שהייתם יכולים למנוע
נשירת נוער ולחסוך למדינה בעיה רצינית מאד.

אני רוצה להציע הצעה שישקלו אותה
משרד החינוך והרשויות המקומיות, להקים קרן מיוחדת לקידום החינוך
הטכנולוגי בסקטור הערבי, ואז משרד החינוך יתרום את חלקו, הרשות
המקומית, אולי גם אנשי ציבור ערביים. נוכל אולי גם לגייס כספים
מחו"ל. ללא הקרן הזאת, באפשרויות של משרד החינוך, הפער ישאר
אולי יתרחב. לדעתי הסקטור הערבי מוכן היום מבחינת מנטליות לקבל
את החינוך הטכנולוגי.

בקשר לנושא של שילוב התעשייה ומעבדות
טכנולוגיות, האם זה קיים בסקטור הערבי?

א' גור:
הייתי רוצה להתייחס למספר נושאים
שהוזכרו. נושא כוחות הוראה -
לא יעלה על הדעת היום פיתוח מקצועי או טכנולוגי בלי שלמדו בו
מחוז הוראה ברמת הנדסה, מהנדסים. לפני עשרים שנה אפשר היה
להשתמש במייסטרים, אנשי מקצוע. היום הדבר הזה כלתי אפשרי.

א' גור: שום דרך לא נמצאה כדי לרתום את התעשייה שתתרום את חלקה. הדבר הזה נתון אך ורק על בסיס התנדבות אישי או קשר אישי עם אותו מהנדס שיבוא לעבוד אצלך. הוא יעשה את זה אך ורק אם תמלא לו לפי דירוג מהנדסים, אם תיתן לו תנאים כפי שקיימים בתעשייה. לצערי המשרד לא מכיר בתנאים המיוחדים של המהנדסים. במקרה הטוב הוא מוכן שמהנדס יועסק על-פי דירוג הוראה. זה כמובן לא בא בחשבון בשביל מהנדס שמכבד את המקצוע וכאשר במקום אחר מציעים לו שכר בדולרים.

אני רואה סכנה גדולה מאד בעיקר לגבי החינוך הטכנולוגי המתקדם. באותה נקודה אני רוצה לשאול, יש ענין התקציב שהזכיר מר אביגד, תחשיב המדינה לגבי תלמיד שלומד במסלול נמוך יותר הוא תחשיב גבוה יותר, אפשר להבין את זה. אבל יש פה במידה מסוימת קיפוח התלמיד הטוב. גם התלמיד הטוב חייב לקבל את המנה שלו. הוא רוצה מחשב יותר טוב. הוא רוצה ציוד יותר טוב. אנחנו מקפחים פה אוכלוסיה לא קטנה. אני חושב שזו תהיה האוכלוסיה הגובילה שעליה אנחנו בונים. זה חבל מאד. אנחנו מתעלמים מזה כי אנחנו אומרים: האבא ידאג האמא תדאג.

באותו הקשר של תקציבים, אני חייב לחלוק על מר אביגד. בדרך כלל הוא אופטימי. ענין המחשב הוא ציין כנחש שאולי הוא רואה את פתרונו. בבית-ספר מסוים קונים מחשב קטן. עושים על זה חשבון. אנחנו בית-ספר גדול. אנחנו מדברים על מחשב שהוא מחשב ולא מדברים על משחקים. אנחנו עובדים על מחשב בן שבע שנים. כדי לחדש את הציוד הזה ולקשור אותו עם הקיים, אנחנו צריכים 200 מליון דולר. אין מהיכן לגייס את זה. סביב המחשב הזה מסתובבות יתר המגמות, כי תכניות הלימודים של משרד החינוך מחייבות יטודות המחשב. אם זה קיים בתקנים, חייבים לספק את הציוד. להכנס לענין הזה אנחנו חייבים והכניסה היא יקרה. שום בית-ספר לא יכול להתמודד עם זה אם המערכת הגדולה לא תתמוך.

בענין החינוך הטכנולוגי במיגזר הערבי, יזמנו לפני חמש שנים בהשפעתו של מר אביגד פרויקט משותף עם עיריית שפרעם. במשך חמש שנים למדו התלמידים בשפרעם שלושה ימים בשבוע. זה היה מאמץ נפשי. עד היום לא קבלנו את מה שהשקענו בנושא הזה. אישית הייתי צריך ללכת למשפחות בשפרעם כדי לשכנע את ההורים שישלחו את ילדיהם אלינו. הייתי צריך לריב עם ראש העיריה כדי שיתמוך בנושא הזה. זנחנו את הפרוייקט הזה כי לא יכולנו להתמודד עם זה. המכשולים היו כאלה שלא ניתן להתגבר עליהם.

היו"ר הזכיר את הענין שמספר הפונים לפקולטות למדעים מדוייקים הולך וקטן. אני נאלץ לחלוק על זה. יש לי הנדסאים מצטיינים שמנסים להכנס לטכניון והטכניון לא מוכן לקבל אותם בטענה שהוא מלא. אני חושב שהנתון הזה חייב להיבדק.

א' יריב: מר אביגד נשמע מאד אופטימי. אנחנו יכולים להתרשם שהענין מאד ורוד. בסקטור הקיבוצי מתוך מדגם של 6,000 תלמידים, סיימו ברמת מסמ"ח 300 תלמידים. יש התעוררות אבל לא הייתי אומר מכוונת מספיק. גם המצב שם הוא מצב לא טוב.

יש 9,500 בהתיישבות.

מר אביגד:

אני מדבר על בוגרי מסמ"ת. גט לגבי
9,000, יש לי הסתייגות מה זה 9,000.

א' יריב:

כמה הערות באופן כללי לגבי החינוך
הטכנולוגי. צוואר הבקבוק של החינוך הטכנולוגי זה ענין של כוחות
הוראה. הבעיה היא חמורה מאד. אין לה תשובות מספקות, ואני רוצה
להדגיש עוד פעם, כי מר אביגד אמר שנעשים מאמצים לקחת מהחעשיה
לבתי-הספר; 1,500 שעות היו במילואים של מורים טכנאים. מספר דומה
לדעתי ברוב בתי-הספר הטכנולוגיים. זאת-אומרת חלק גדול מהשנה הולך
לאיבוד כתוצאה מהליכתם של הרבה מאד מורים טכנולוגיים למילואים.

חינוך הבנות לדעתי לא מספק. לדוגמא
מגמת הסיעוד היא לבנות ברמה נמוכה ביותר. אצלנו רצינו להכניס למגמת
סיעוד ברמה גבוהה, לא ניתן. משרד הבריאות לא רוצה בנות ברמה גבוהה
אלא הוא רוצה חוטבי ושואבי מים. לגבי הבנות זו בעיה כאובה מאד. יכול
להיות שצריך להקים ועדה ציבורית שתבדוק איך מלווים את הבנות במקצועות
טכנולוגיים ברמה גבוהה.

אני מסכים לדברים שנאמרו. יש הזדמנות
בלתי חוזרת, היות שקיימים היום בתי-ספר מקיפים, להצדיק את החינוך
הטכנולוגי למערכת החינוך הכוללת. זאת-אומרת שבמעבר לחינוך טכנולוגי
ספציפי חתיה חובה על כל תלמיד ותלמיד החל מחטיבת הביניים להשתלב
בהשכלה טכנולוגית רחבה. לכן חשוב לשלב את המערכות. לכן אני מסכים
עם מה שנאמר, ללכת למגמות טכנולוגיות צבירות ולספליזציה ללכת מאוחר
יותר.

צריך לעודד את נושא ההנדסאים והטכנאים.
לפתוח כמה שיותר מסלולים ומגמות בכיוון הזה. לבוא במשא ומתן עם צה"ל
לשחרר יותר ויותר בנים שילמדו את המסלולים האלה שבסך הכל יתרמו
לצה"ל.

א' אילת:

אני רוצה להציג נושא קצת יוצא דופן.
אחד מיסודות החינוך זה דו-קיום יהודי-ערבי.
בשנה שעברה קיימנו מפגש של מאות תלמידים שלנו עם מאות מתלמידי
בתי-ספר מקצועיים ביהודה ושומרון: שכס, טול כרם, רמאלה.

ע' דראושה:

על איזה בית-ספר אתה מדבר?

א' אילת:

בית-הספר להנדסאים באוניברסיטת תל-אביב.
אני יכול לומר שהמפגשים היו מיוחדים
במינט. מרכז הכובד היה בתחום הטכנולוגי, אבל השיחות היו כיצד נוכל
לחיות זה בצד זה בשנת האלפיים. באחד המפגשים נכחה בת דודתו של מלך ירדן.
היא אמרה להיפגש עם המשפחה כדי לספר שניתן לה להיפגש את התלמידים
הערביים. אני מוכרח לספר לכם שיש קשר מכתבים.

ע' דראושה:

זה הדדי?

א' אילת:

אחד המפגשים היה אחר הפיגוע באוטובוס.
היתה חרדה מסויימת. לאחר המפגש האווירה

נעשתה רגועה יותר.

הציבור מזהה את החינוך המקצועי עם פרנסה.
אני חושב שבאמצעות החינוך המקצועי אפשר לקרב אוכלוסיות.

ע' זאבי:

הוזכר נושא של כוחות הוראה. בכל כנס
בפורום שלנו אני מעלה את זה. אם לא

יופעל לחץ ציבורי על התעשייה שתמצא את הדרך להקצות כוחות הוראה
לבתי-הספר שלנו, ובואו לא נשכח רק 25% בחינוך המקצועי הם ברמות
הגבוהות, אם המערכת הזאת תתמוטט, יש בעיה חריפה למדינה. אני לא
דואג למהנדסים ברמה הגבוהה. אני דואג לאלה שבאו לחינוך המקצועי, שאינם
יכולים להשתלב בחינוך העיוני ולומדים דרך העשייה. הם לא מסוגלים לשבת
שמונה שעות בבית-ספר עיוני. הם שוהים הרבה יותר במעבדות. אנחנו
צריכים שם כוחות הוראה. הייתי מצפה מהוועדה הזאת לחץ ציבורי על
התעשייה. היא לא יכולה לנקות את עצמה בכל מיני תירוצים. המערכת הזאת
עומדת בפני התמוטטות, קודם כל בגלל כוחות ההוראה.

גם נושא הציוד - מר אביגד הזכיר את
הנושא של מגמות מסויימות שהן יקרות. המגמות האלה משרתות את האוכלוסיה
שעליה אני מדבר. לא 25% שהם ברמה הגבוהה, אלא אותה אוכלוסיה שלומדת
מיכניקה וכו'. הבעיה הזאת היא בעיה תקציבית. כיום הבעלויות, הרשתות
נושאות בקיצוץ שלא ממומן במשרד החינוך על-ידי תשלום פר-קפיטל.

לכן נדמה לי שבשני הנושאים האלה,
ציוד וכוחות הוראה, יש לתת את הדעת מבחינה ציבורית, כי מדובר כאן
באוכלוסיה החלשה של מדינת-ישראל.

מ' ארגוב:

אני רוצה להעלות כמה בעיות שהן עולות
מתוך ראייה של משרד החינוך והמערכת
האקדמאית. זה אולי מקרה ואולי לא, קמו שתי ועדות שיוזמו על-ידי
משרד החינוך ובאופן תמוה לא היתה נציגות למערכת החינוך הטכנולוגית.
שתי הוועדות טיפלו בסוגיות של בחינות הבגרות, בזיקה שבין בתי-הספר
העל יסודיים לבין המוסדות האקדמאיים. יש לזה המלכות חמורות מאד.
אחת ההשלכות היא, לגבי תלמידים ברמת לימודים גבוהה בחינוך הטכנולוגי,
הטכניון בחיפה מדגיש שהוא מעדיף תלמידים שלמדו בנתיב עיוני. זאת-אומרת
כל המערכת של החינוך הטכנולוגי בקושי רב היא מגיעה לתודעה של ועדת
הקבלה בטכניון. זה מוזר מאד. אני מחזק את דבריו של אלחנן גור, תלמידים
מצטיינים אשר לומדים בשתי מגמות, גם מסיימים מגמה ריאלית וגם מקבלים על
עצמם את כל החיוב של החינוך הטכנולוגי ומגיעים ל-34 יחידות לימוד,
אין להם שום יתרון יחסי על פני תלמיד בנתיב העיוני.

מ' פלד: אתה מדבר על דעות קדומות?

מ' ארגוב:

תלמידים שלומדים עם תעודת בגרות
בחינוך הטכנולוגי, אין להם עדיפות
על פני תלמידים שלומדים בנתיב עיוני. הטכניון אינו רואה את בוגר
הנתיב הטכנולוגי כבעל יתרון יחסי.

מ" ארגוב: דבר נוסף שהוא חמור מאד, תלמידים מצטיינים הנושאים חואר הנדסאי עוזבים את הארץ לאחר שירותם הצבאי, מתקבלום למוסדות אקדמאיים בחו"ל ומסיימים את לימודם תוך שנתיים. הם אינם חוזרים למדינת-ישראל. הם עושים את הקריירה המקצועית והאקדמאית שלהם בעמק הסיליקון. המוסדות האקדמאיים מתעלמים ואינם נותנים לבוגר הנדסאי, תלמיד מצטיין, איזושהי קרדיטציה להמשך לימודיו.

הוזכרו כאן המגמות והצרכים. אני חושב שאנחנו צריכים לקבל איזושהי אינדיקציה כדי לכוון את התלמידים. אנחנו עומדים מבחינה ציבורית במצב נחות מהחינוך העיוני. יש נהירה של תלמידים לבתי-ספר מבוססים ובעלי מוניטין למרות שהחינוך הטכנולוגי ממלא את היעדים. יש בעיות אחרות של המערכת. אחת מהן היא הבעיה שהזכיר מר זאבי, הרגישות לגבי תלמידים שאלמלא החינוך הטכנולוגי הם היו נפלטים מהמערכת. לגבי זה צריך לעשות בחינה פנימית כדי שתהיה זרימה טובה יותר מרמות נמוכות לרמות גבוהות יותר.

צריך להזכיר שמערכת החינוך שלנו פועלת כתוצאה מתפיסות ועמדות שמתגבשות לאור הצרכים המשתנים. היינו רוצים שתהיה רגישות של כל מערכות החינוך, שיבינו עד כמה זוהי הדרך הנכונה למנוע נשירה, למנוע בעיות קשות מאד שהחברה תצטרך להתמודד איתם אלמלא המסגרת הזאת.

א' גור: האם יש דרך של התערבות ועדת החינוך בנושא הנדסאים וטכנאים? כי מבחינת צמצום המכסה, הפגיעה היא קודם כל בתלמיד, בחברה. יש פגיעה ישירה בבית-הספר ופגיעה כלכלית שאף אחד לא הזכיר אותה.

מר אביגד: בקשר לשאלה האם גם בתי-ספר ערביים משתלבים בתעשייה - יש כמה בתי-ספר שמשתלבים בתעשייה. כמוכן אנחנו מנסים לשלב כמה שיותר בתי-ספר.

בענין הקרן - יש דיון בהצעה שלך ובודקים את הענין הזה.

בענין בעית התלמידים ברמה הנמוכה - בעצם זה אחד התפקידים של החינוך הטכנולוגי, לקדם את התלמידים בעלי ההישגים הנמוכים. יש לו את הכלים לעשות את זה. הסברתי לכם בדפים שחילקתי לכם שיותר ויותר תלמידים ברמת מסמ"ם מגיעים לכיתה י"ב. זה ההישג החשוב ביותר. אני רואה בהישג הזה חשיבות יותר גדולה מאשר תלמידי י"ב מגיעים לתעודות בגרות. בתכנון העתידי לשנות האלפיים, הרבה יותר קל למצוא עבור תלמידים בעלי הישגים גבוהים את המחשב וטכנולוגיות המתקדמות. הרבה יותר קשה למצוא את הפתרון לתלמידים בעלי הישגים נמוכים. לא ידוע מה יקרה עם התפתחות הטכנולוגיה של המחשב והמיכשור. חושבים שיהיו הרבה בני-אדם שלא תהיה להם תעסוקה בכלל. לכן זו בעיה. גם אצלנו יש בעיה עקרונית. אבל אם אנחנו יכולים במסגרת החינוך המקצועי, בעזרת החינוך המקצועי לא רק להכשיר אותם לפקצוע, אלא גם ובעיקר לשקם אותם וליצור אצלם מוטיבציה ללימודים, אז אנחנו רואים כאן את החשיבות המירבית של החינוך המקצועי. זה בעצם אנחנו עושים. אתם יכולים לראות, הרבה תלמידים שמתחילים ברמה נמוכה מגיעים בסוף לרמה יותר גבוהה.

מר אביגד: בענין טכנאים והנדסאים - אני חושב שאנחנו לא מסוגלים היום לצוות על הסכניון לקבל בעדיפות ראשונה מה שאיך. יש חופש אקדמי ואנחנו לא יכולים להתערב פה. אני יודע לפי החברות הרשמיות של הסכניון שהמקצועות הטכנולוגיים הם שווי ערך ללימודים מדעיים. אם הם לא עושים את זה, זו בעיה אחרת.

אני חושב שאיך ציוד. המצב הוא באמת קשה בעיקר במגמות שמיועדות לתלמידים חלשים. יכול לשנות שבשנים הקרובות צריך לשנות ואולי להוביל את התלמידים האלה בכוון חדש. יש מחשבות בכוון זה ומר רכלבסקי הזכיר את הענין הזה.

הייתי מבקש שוועדת החינוך תירתם לכמה דברים שהעלינו, גם ענין המורים מהתעשייה וצה"ל, ענין דחיית הגיוס של הנדסאים וטכנאים ולהביא לכך שהתעשייה תשתף יותר פעולה אתנו לא רק בקבלת תלמידים לאימון בתעשייה אלא גם לתת לנו כח-אדם מעולה שלהם להוראה. אם הוועדה תעשה את זה, אני חושב שהיא תתרום רבות לקידום החינוך הטכנולוגי.

היו"ר נ' רז: פה נפרשה מפה מאד רחבה ומורכבת לצרכי המשק שאף אחד לא יודע מה הם.

י' רכלבסקי: יש הערכות ותחזיות.

היו"ר נ' רז: יש מוסד שמופקד על הענין הזה של צפי. הוא אומר: אי-אפשר לדעת למה זה יתפתח, כמה כח-אדם ולאיזה מקצועות אנחנו צריכים להכין. אם זה כך באופן גם, באופן כללי מאד, לא טוב אם ישנם אי-דיוקים. ברור שישנם אי-דיוקים. הרי זה לא דבר מוחלט. אבל התרשמתי שאנחנו עובדים באי-הוודאות הזאת. אני לא יודע איך אפשר לעבוד כך.

מערכת החינוך שעוסקת בהכנת האנשים למקצועות העתידיים, אותה ועדת עידכון שציין מר אביגד למשרות חינוך טכנולוגי, האם הם לא אבסרקטיים? האם הם לא תכליתיים? אנחנו מחכים בסקרנות רבה. אם אתה אומר שתוך חודשיים הדבר הזה יצא לאור ונדע פחות או יותר מה הם הצרכים ומה צפוי בעתיד, אז אנחנו יכולים להירגע קצת. נחכה ונראה איך הדבר הזה מתקשר.

עלתה פה שאלה יסודית והיא בין השאר האם החינוך המקצועי הוא חינוך מקצועי ספציפי, לחנך למיומנות ספציפית, לדעת הכל על לא כלום או לדעת לא כלום על הכל, האם ללכת לחינוך טכנולוגי רחב ואת המיומנות הספציפית להשאיר לקטע מאד מאוחר של החינוך. אני לא מרגיש שיש הכרעה בנושא הזה. אני מבין שכמסורת החינוך המקצועי הוא מקלט לציבור גדול של תלמידים. בסדר, החינוך המקצועי נותן את התעסוקה הזאת וגם את המקצוע פחות או יותר ברמתם. אבל מה לגבי הכנת האחרים לדברים מתוחכמים שהם באמת זקוקים לטובים ביותר? האם גם לזה אפשר להכין בשלב מאוחר? אולי גם לזה צריך טווח יותר ארוך של לימודים והכשרה? אני לא מרגיש שיש מדיניות מובהקת בענין הזה.

היו"ר נ' רז:

מה קורה מבחינה חינוכית בתוך בתי-הספר האלה? על זה לא דברנו בכלל. טוב, לומדים את המקצוע. מעניין לדעת מה גדל טס, מהו עולמו של התלמיד. התייחסותו למדינה. לבית הספר המקצועי יש גם תפקיד מקצועי חינוכי. השאלה היא כמה משרד החינוך שם דגש על ההיבטים הכלליים החינוכיים.

הבעיה המיוחדת של המיגזר הערבי -

הייתי בשבוע שעבר ברהט וביקרתי בבית-ספר עמל. זה בדיוק הדגם איך הולכים לשם נחשלים שבנחשלים. זה בית-ספר למתקשים לבלתי משתלבים.

ע' דראושה:

כי ברהט בית הספר המקצועי לא מושך.

היו"ר נ' רז:

אני רוצה להגיד לכם, דו"ח דבורצקי היה עניין שמשרד החינוך קיבל אותו וקבע שצריך לתגבר את המדעים המדוייקים בלימודים הכלליים. הדו"ח הזה קבע שלמעשה חטיבת הביניים, נושא האינטגרציה הוא לרעת החינוך לרעת ה"עליתה", וקבע שהמגמה הכללית היא ללכת אל הקל. אותו דו"ח של אותו פרופסור קבע כי מה שקורה במערכות החינוך בישראל הוא לא לטובת ההתקדמות והמשובחות אלא זה דווקא מזמין את הבטלנות. הולכים לקל, עושים צרופים ובפשטות אפשר להשיג את ההישג בלי להתאמץ. עובדה שמשרד החינוך קיבל את הדו"ח הזה ועשה את השינויים המתאימים. השאלה אם זה ישפיע גם על התוצאות בסווח של שנים שיהיה חיזוק למדעים המדוייקים?

אנחנו נקיים ישיבה נוספת תוך כמה שבועות ובה ניתן את הדגש על העניינים שראינו פה פתוחים. זאת-אומרת, הטכניון וצורת קבלת התלמידים, התייחסות של איפה ואיפה שזה קיפוח לגבי הנדסאים שיוצאים עם מסען פורה והטכניון עושה להם קשיים.

י' רכלבסקי:

זה לא רק הטכניון. זה גם אוניברסיטאות.

היו"ר נ' רז:

צה"ל והעתודה הטכנולוגית. לא רק זה, אלא גם אנשי צה"ל שיוצאים לעבוד ויכולים לשמש מורים והעובדה שצה"ל לא ערוך ולא נענה.

המרכיב השלישי זה העשיינים וכוחות הוראה שיצאו מהתעשייה. אנחנו שומעים את זה הרבה. כולנו מרגישים שפה צריך לעשות לקידום העניין.

נקבע ישיבה נוספת תוך כמה שבועות עם הגורמים האלה: הטכניון, צה"ל, תעשיינים, הוועדה לתקצוב ותכנון, ראשי ההשכלה הגבוהה, יחד אתכם וגורמים נוספים שרלבנטיים לדיון על-מנת שנוכל לתקוף את הנושא הזה.

א' סרטני:

נאמרו דברים מאד חשובים. לגבי הכשרת הבנות, בדרך כלל אנחנו שומעים שזו בעיה ועוברים על זה. אני מבקשת שאם הוועדה יושבת ומכינים איזושהי חכנית, לתת לזה דגש מיוחד, כי מה שנאמר כאן זה חלק מתמונה מאד עגומה בתחום הזה.

היו"ר נ' רז:

תודה רבה, ישיבה זו נעולה.